

Intervjuukava „Lapsed ja generatiivne tehisintellekt“

Selgita intervjuueeritavale: meile pakub huvi see, kuidas sinu vanused noored kasutavad generatiivset tehisintellekti (Gen AI). Generatiivne tehisintellekt on tehisintellekti vorm, mille abil on võimalik luua uusi pilte, helisid ja tekste, näiteks kunsti, muusikat või lugusid, mis on loodud vastusena sinu esitatud küsimustele või lähtetekstile (ingl k *prompt*, eesti k viip). Taoliste tööriistade hulka kuuluvad näiteks ChatGPT, Copilot, Gemini, Claude, Dall-E ja Midjourney.

Tänane intervjuu kestab umbes tund aega. Sinu öeldu jääb konfidentsiaalseks ja Sinu vastuseid kasutame me uuringus ainult anonüümsel kujul. Soovi korral võid jätta küsimustele vastamata või üldse intervjuu lõpetada. Pean sulle ühtlasi mainima, et kui sa ütled mulle midagi sellist, mis tekitab minus muret sinu heaolu pärast, tuleb mul sellest teada anda neile, kes sind aidata saavad.

Tänases intervjuus ei ole õigeid ja valesid vastuseid, sest meile pakuvad huvi sinu kogemused ja öeldu. Oled sa nõus intervjuuga jätkama? Kas ma võin meie vestluse salvestamiseks diktofoni sisse lülitada?

Teema ja põhiküsimused	Valik küsimusi, mille abil teemat avada (kõiki neid ei pea kasutama)
GenAI rakenduste kasutamine Kas sa oled viimase kuu jooksul GenAI rakendusi kasutanud? <i>Märkus: uurige ka seda, kas nad on teadlikud, et puutuvad mõnes veebikeskkonnas, tarkvaraprogrammis või nutiseadmes kokku GenAI rakendustega, või pole selles kindlad.</i>	• Millal sa GenAI rakendustest üldse esimest korda kuulsid? • Oskad sa meenutada oma esimest GenAI rakenduse kasutamise kogemust? Mida sa rakendusega tegid / millise mulje/tunde see tekitas? • Milliseid rakendusi sa (praegu) kasutad? ChatGPT, CoPilot, Gemini, Claude, Dall-E, MidJourney, Replika, Notebook LM, Perplexity, või muid AI rakendusi, nt isiklikumate suhete eesmärgil... • Kui tihti sa selliseid rakendusi kasutad? Kus kohas sa oled, kui neid rakendusi kasutad? • Kas sa kasutad GenAI rakendusi üksinda olles või koos sõpradega / klassikaaslastega / õdede-vendadega / vanematega / õpetajatega? • Kas sa kasutad tasuta või tasulisi teenuseid? • Millises keeles sa neid rakendusi kasutad?
Tegevused Kuidas ja milleks sa [rakenduse nimi] kasutad? Mis sulle selliste kasutusviiside juures meeldib või ei meeldi?	• Koolitööks (tõlked, matemaatikaülesanded, kirjandi kirjutamine; otsingumootorina; muul viisil) • Sotsiaalmeedia tegevusteks / teistega jagamiseks mõeldud sisu loomisel • Tehisintellekti sotsiaalsed kasutusalaad: suhtlus eakaaslastega, sh kiusamine, armastuskirjad, tunnete väljendamine ja romantilised suhted • [Kui eelmine vastus ei hõlma pereliikmeid või sugulasi] Tehisintellekti sotsiaalsed kasutusalaad: suhtlus perega (vanaemale kirjutamine, surnud sugulaste “tagasi ellu toomine”)

Kas see, kuidas sa GenAI rakendusi kasutad, on aja jooksul muutunud? Kas GenAI kasutamine on nende tegevuste puhul välja vahetanud muude äppide või rakenduste kasutamise?	• Loovkirjutamiseks või kunsti või helide või muusika loomiseks • Videomängude loomiseks või koodi kirjutamiseks • Tervist (füüsilist ja/või vaimset) puudutavate nõuannete või info saamiseks • Poliitika või sotsiaalsete probleemide kohta info saamiseks (nt sõja või keskkonnakriiside teemad) • Meemide loomiseks? Enda lõbustamiseks? • <i>Kui on tunda, et noor ei soovi rääkida, kuidas ja milleks ta GenAI-d kasutab, siis küsida:</i> Kas tead kedagi, kes kasutab romantilisteks suheteks, vaimse tervise alal nõu küsimiseks, koolitöoks...
Demonstreerimine (show and tell) Kas Sa sooviksid mulle nüüd näidata, kuidas oma lemmiktööriista kasutad? Ja samal ajal mulle selgitada, mis parasjagu toimub? Saaksid Sa mulle näidata veel mõnda kasutusviisi? Veel midagi sellist, mida Sa GenAI-ga teed? <i>Tehke märkmeid selle kohta, kuidas intervjueritav GenAI tööriista kasutab – tema oskused, kõhklused, reaktsioonid.</i>	• Palun too mulle näide millestki, mida Sa laseksid [tööriista nimi] teha või mida Sa hiljuti teha lasid? Kirjelda mulle samm-sammult, mis täpsemalt toimub. • Kuidas see toimib? Mille toimumist Sa sooviksid? Kas on mõni hea viis, kuidas GenAI-le juhiseid anda? Oskad Sa soovitusi anda? • Mida Sa järgmisena teed? Millised valikuvõimalused Sul on? • Kas vastus või väljund on piisav või on Sul tarvis, et see ühilduks ka muude vahenditega? • Mida saaksid Sa küsida/teha selleks, et vastuse või väljundi kvaliteeti parandada? • Kas vastus või väljund on huvitav ja/või väärtuslik? Kelle jaoks? • Kuidas Sa saadud tulemuseni jõudsid? Kuidas GenAI selle lõi? Oskad Sa selgitada, kuidas see kõik toimis? Kust tööriist vastused võtab? • Kui ma teeksin kõike samamoodi, nagu Sina tegid, kas Sa arvad, et ma saaksin sama lõpptulemuse? Miks jah/ei? • Oled Sa vastuseid või väljundeid kunagi oma sõprade või perega jaganud? Kas on olemas ka selliseid vastuseid/väljundeid, mida Sa ei jagaks? Miks mitte? • Kuidas Sa kirjeldaksid enda rolli [tööriista nimi] abil sisu loomisel? Kas see on sarnane või erinev sellest, kui lood sisu [näiteks pilte või tekstiväljundit] GenAI abi kasutamata? • Suudaksid Sa luua sama sisu ka [tööriista nimi] kasutamata? Kuidas / miks mitte? Oleksid tulemused Sinu arvates paremad või kehvemad? Mille poolest?

Sotsiaalne vahendamine Kas Sa oled GenAI kasutamist kellegagi arutanud (koolis, kodus, sõpradega)? Kas keegi on Sulle andnud näpunäiteid või soovitusi või näidanud, kuidas GenAI-id kasutada? Kas Sa oled teisi abistanud GenAI kasutamisel? Oskad Sa selle kohta näiteid tuua?	• Kuidas Sa õppisid GenAI tööriistu kasutama? Kas otsisid kelleltki või kusagilt veebist nõuandeid? • Said Sa eakaaslastelt, õpetajatelt, vanematelt või õdedelt-vendadelt selleks abi või nõuandeid? • Kas Sa vaatasid juhiseid või videoid (YouTube-s või TikTokis, suunamudijatel)? Kas Sul on kindlad kasutajad/inimesed, keda sotsiaalmeedias jälgid selleks, et saada GenAI tööriistade kohta näpunäiteid? • Pakud Sa ise taolist nõu eakaaslastele, õpetajatele, vanematele või õdedele-vendadele? • Loodad Sa GenAI-d tulevikus paremini kasutama õppida? Kuidas kavatsed seda õppida / kes saaks Sind aidata? Mida Sa sooviksid GenAI abil paremini teha? • Kas Sind innustati seda kasutama kooliõpetajate, eakaaslaste või pere poolt? Oled Sa uudistes või meedias midagi GenAI kohta näinud? • Kas kool või pere või keegi kolmas on Sulle öelnud, et Sa ei peaks GenAI-d kasutama? • Kas koolis kehtivad GenAI kasutamiseks teatud reeglid või ootused? (näiteks keelud või kasutatud tarkvarale viitamise juhised)? • Kas Sina või Su klassikaaslased on neid reegleid rikkunud? Mis seejärel juhtus? • Oled sa näinud, et keegi kasutab generatiivset tehisintellekti valel või probleemsel viisil? Kuidas sa end tundsid? Mida sa tegid? Oled sa ise GenAI-d samal viisil kasutanud? • Oskad Sa pakkuda GenAI kasutamiseks paremaid reegleid või viise? Mida Sa soovitaksid?
Emotsionaalne / mänguline suhtlus <i>Märkus: küsige seda, kui praktiline on nende suhe [tööriista nimi]-ga? Kui emotsionaalne? Kas sisuks on lihtsalt vestlemine või tööriistana kasutamine? Või hoopis midagi kolmandat? Milliseid emotsioone see tekitab? Kuidas seda tunnet kirjeldada?</i>	• Kuidas Sa kirjeldaksid tunnet, mis tekib GenAI-ga suheldes? On see sarnane inimesega suhtlemisele? Asjaga? Teenriga? Lemmikloomaga? Tööriistaga? • Millised tunded Sul tekivad, kui näed pilti või lugu, mis on tehtud GenAI tööriistaga? • Kas Sa tajud, et Sul on [tööriista nimi]-ga mingit laadi suhet? Kas tegemist on sõprussuhte või kaaslase või millega? • Kas GenAI-ga millegi jagamine erineb päris inimesega suhtlemisest? Kuidas/miks? • Kuidas Sa ennast tunnend, kui GenAI-ga räägid? Kas GenAI saab oma vastuses aus olla? Kas GenAI mõistab sind? • Kas Sa tajud oma sõpru ja suhteid kuidagi teistmoodi pärast seda, kui GenAI-d kasutama hakkasid? • Kas Sinu arust on GenAI tööriistad loovad? Kas need saavad väljundit anda ka Sinuta? • Kas GenAI on Sulle kunagi andnud kummalisi/naljakaid/kurbasid vastuseid? Milliseid tundeid see tekitab? Mida Sa tegid?

Lapse õigused Räägime veel sellest, mida generatiivse tehisintellektiga teha saab. Iga olukorrakirjelduse juures küsige: 1. Mida Sa sellest arvad? Milliseid tundeid see tekitab? 2. Kas Sinuga on midagi sarnast juhtunud? Tahaksid Sa sellest mulle rääkida? 3. Kas midagi peaks GenAI toimimise juures muutma, et see Sinu // laste ja noorte jaoks parem oleks? Mille toimumist/muutmist Sa sooviksid? <i>Märkus: olukorrakirjeldustes näitlikustatud õiguste hulka kuuluvad juurdepääs teabele, haridus, mittediskrimineerimine, eneseväljendus, privaatsus, ohutus, heaolu jt.</i>	• Olukord 1. Kujuta ette, et soovid luua muusikat ning kasutad GenAI abi, et tööriist Sulle uue loo tekitaks – ning üheskoos katsetate erinevate helide ja kõladega. Hiljem lased sõpradel loodud lugu kuulata ning see on nende arust väga muljetavaldav. • Olukord 2. Kujuta ette, et ühel päeval küsisid generatiivsel tehisintellektil põhinevalt tehisabiliselt nõu oma koolitöö kohta. Soovid saada parimat hinnet. Kui Sa aga kooli jõuad, on õpetaja Sinu peale pahane, sest Sa ei teinud oma kodutööd ise. • Olukord 3. Kujuta ette, et vestled GenAI juturobotiga, kes tundub väga sõbralik. Sulle tundub, et GenAI mõistab sind ning Sa avaldad talle midagi väga isiklikku, mida sisimas tunnend. Hiljem hakkad muretsema, et teised võivad teada saada, mida Sa juturobotile rääkisid. • Olukord 4. Oletame, et sa oled mures oma tervise pärast, ja küsid sellest tulenevalt GenAI-lt mitmeid küsimusi. Sa saad sel viisil palju rohkem infot, kui oleksid saanud vanemalt või arstilt küsides, ja oled seetõttu väga rahul. • Olukord 5. Jõuad ühel päeval kooli ja kõik naeravad naljakate piltide peale, mille nad on GenAI abil loonud ja mida omavahel jaganud. Sa ütled, et neid Sulle ka näidataks, ja taipad, et piltidel on kujutatud klassi uut õpilast. • Olukord 6. Mõtlesid lapsest, kes on kaotanud suurema osa kuulmisvõimest. Õnneks on vanemad talle ostnud generatiivset tehisintellekti kasutava tehisabilise, mis muudab helid tekstideks nii, et lapsel on ikkagi võimalik osaleda igapäevastes tegevustes sõpradega ja koolis. • Olukord 7. Kujuta ette, et millalgi tulevikus on Su õpetaja ühel päeval haigeks jäänud. Samas saad Sa ikkagi tol päeval kooli minna, sest klassis on GenAI “õpetaja”. GenAI “õpetaja”, täpselt nagu Su tavaline õpetaja, istub klassi ees, selgitab tunnis toimuvat ja küsib küsimusi.
Tehisintellekti puudutav “kirjaoskus” Mis on Sinu arvates generatiivne tehisintellekt ja kuidas seda kasutada? Kuidas Sa otsustad, millist GenAI tööriista kasutada?	• Kui Sa mõtled tagasi tegevustele, millest enne rääkisime, siis mis muudab Sinu arvates GenAI kasutamise lihtsaks või keeruliseks? • Kas tehisintellekti abil loodud sisu on huvitav või põnev või probleemne? Miks/miks mitte? • Kuidas Sa tead, kas GenAI poolt antud info on usaldusväärne või täpne või kvaliteetne? • Kas on juhtunud seda, et GenAI antud vastus/väljund oli vale? Või kallutatud? Või kehva kvaliteediga? (Võib see olla seotud sellega, millise <i>prompti</i> sa AI-le andsid?) Mida Sa siis tegid? Kas on olemas mingi viis, kuidas

Mis on tehisintellekti kasutamise plussid ja miinused?

Oskad Sa näiteid tuua?

Märkus: küsige täiendavalt seda, kuidas nad mõistavad generatiivse tehisintellekti olemust enda teadmiste, oskuste ja kriitilise arusaama kohaselt. Samuti pöörake tähelepanu sellele, mida nad väidavad, et saavad/oskavad teha. Kaaluge võimalust lapsega koos ChatGPT-d kasutada (nt kui nad ei oska inimesele, kes asjast midagi ei tea, selgitada, millega GenAI puhul tegemist on)

Kaudselt puudutab see intervjuulõik ka nende väärtuseid – mida nad tajuvad olulise või kasuliku või probleemseks ning mida tuleks nende arust muuta? Sh küsida lapselt, mida ta enda arvates ise saab teha, et muuta seda, kuidas GenAI neid mõjutab.

Sa GenAI antud vastust parandada või täiendada saad? Kas see on lihtne?

- Kuidas Sa selgitaksid generatiivset tehisintellekti inimesele, kes asjast midagi ei tea? **Kuidas GenAI Sinu arvates töötab?** Kas seda on keeruline selgitada? Miks?
- Oled Sa kunagi mõelnud sellele, **kuidas [tööriista nimi] õpib Sinu küsimustele/käsklustele vastuseid andma?** On Sul selle kohta mingeid mõtteid?
- Kas GenAI on muude tehisintellekti tööriistadega võrreldes kuidagi erinev? Kuidas/miks/näited?
- Kui Sa kasutad erinevaid GenAI rakendusi, siis miks? Kas üks on teisest parem? Mis on plussid ja miinused? Kas Sa kasutad mitut tööriista/rakendust korraga?
- Mida Sa ütleksid, et oled GenAI kasutamise kohta õppinud? Oskaksid Sa teisi õpetada? Kas on mõni asi, mis Sinu jaoks keeruliseks on jäänud?
- Kas Sa oled tehisintellekti abil loodud sisuga kunagi sotsiaalmeedias kokku puutunud (nt süvavõltsingutega)? Kuidas Sa teed vahet tehisintellekti ja inimese poolt loodud sisul?
- Kas Sa usaldad [tööriista nimi]? Miks/miks mitte? Milliseid asju Sa selle tööriista/rakenduse juures usaldad? (nt kuidas see töötab, milliseid tulemusi annab, milline ettevõtte ja/või inimene selle arendas)
- Kes kontrollib seda, mida GenAI teeb? [võimalikud küsimused – nemad ise või tööriist ise või ettevõtte, mis tööriista arendas, või eelnevate kombinatsioon– üritage vältida jah-ei küsimuste abil konkreetse vastuseni suunamist]
- Kas Sa mõtled kunagi sellest, et [tööriista nimi] kogub Sinu isikuandmeid? Nt salvestab Sinu vestlused/küsimused? **Kelleks GenAI Sind nende andmete põhjal peab?**
- **Mis saab küsimustest ja käsklustest, mille Sa GenAI-le esitad? Kas neid kogutakse? Kellele need kuuluvad?**
- Kas Sa mõtled kunagi sellest, kuidas [tööriista nimi] trenniti? Kas Sul on sellest lähtuvaid muresid? Nt vanusel/sool/asukohal/sotsiaal-majanduslikul klassil põhinev kallutatus.
- Kellele kuulub GenAI-ga loodud sisu [kui nad vastavad, et sisu kuulub äpile, siis küsige, mida nad sellest arvavad]. Milleks selliseid andmeid Sinu arvates kasutada saaks?

	• Kas Sulle on muret valmistanud ebaeetilised viisid, millega GenAI-d treenida ja arendada võidakse? Oskad Sa näite tuua? • Kas on olemas veel viise, kuidas GenAI saab kasulik olla, isegi maailma paremaks muuta – nt tehisintellektil põhinev sõber? Vaimse tervise (jutu)robot? Konfidentsiaalsed nõuanded?
Lootused ja hirmud Mis on GenAI juures kõige paremad asjad? Või kõige halvemad? Oskad Sa näiteid tuua? <i>Märkus: täpsustage ka seda, kui ulatuslikult on nad omaks võtnud tehisintellekti kohta meedias/ühiskonnas ülespuhutatud kiitmise/reklaami (haibi / promomise)</i>	• Mida on, kui üldse on, GenAI Sinu jaoks muutnud? Kuidas/miks/näited? • Kas [tööriista nimi] on midagi paremaks muutnud? Kuidas (kiirem või lihtsam, tõhusam või huvitavam)? • Kas see on midagi halvemaks muutnud? Kuidas / näited? • Kas Sa mõtled koolist või õppimisest kuidagi teistmoodi pärast seda, kui GenAI tööriistu kasutama hakkasid? • Kas Su hinded on läinud paremaks/halvemaks? Kas Sa tead rohkem/vähem? Naudid tehnoloogia kasutamist rohkem/vähem? • Kas GenAI kasutamisega alustamisest alates on kuidagi muutunud see, kuidas Sa mõtled oma sõpradest või suhetest või kogukonnast? • Kuidas Sa ennast tunneksid, kui Sul poleks enam võimalik kasutada [tööriista nimi]? • Milliseid arenguid või täiendusi sooviksid Sa [tööriista nimi] puhul tulevikus näha? • Kas GenAI tulevik tekitab Sinus põnevustunnet? • Kas GenAI tulevik tekitab Sinus muret? • [Dubleerib eelmist küsimust] Oskad Sa ette kujutada, millist mõju omab GenAI Sinu elule järgneva kümne aasta jooksul? Või ühiskonnale? Või demokraatialle? Või keskkonnale? • Kas Sa oled GenAI suhtes optimistlik/pessimistlik? • Mida Sa GenAI-lt tulevikus ootad, mida vajad? Kuidas Sina GenAI tulevikku kujundaksid, kui saaksid seda teha?
Lahendused Kas on midagi sellist, mida vanemad, õpetajad, valitsused või tehnoloogiaettevõtjad peaksid tegema teisiti, et tagada, et tehisintellekt oleks sinu vanustele noortele kasulik (või vähemalt ei kahjustaks noorte heaolu)?	• Kellelt sooviksid Sa GenAI osas abi või nõuandeid saada? Milline abi või millised nõuanded need oleksid? • Kas Sinu arvates on GenAI mõne inimese jaoks parem asi ja teise jaoks kehvem? Kelle jaoks/miks/näited? • Millised reeglid või seadused peaksid kehtima, et tagada tehisintellekti kasulikkus noortele? Kes peaks vastutama siis, kui miski valesti läheb? Mida nad tegema peaksid?

Lõpetuseks Suur tänu intervjuus osalemise eest!	• Kas Sa sooviksid GenAI või tänase intervjuu kohta veel midagi lisada?
--	---